

ПЕРЛИНА ШЕВЧЕНКОВОЇ ЛІРИКИ «САДОК ВИШНЕВИЙ КОЛО ХАТИ» В ПОЛЬСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ*

Немає сумніву, що поезія Тараса Шевченка «Садок вишневий коло хати», вірш із циклу «В казематі», написаний 19–20 травня 1847 року, став одним із найвідоміших творів Кобзаря. Вперше його надруковано у 1859 році в журналі «Русская беседа» (№ 3) під назвою «Вечір». Вірш має кілька автографів, зокрема: «Весенній вечір» (без дати), «Майський вечір» (датований 1858 р.).

У поезії «Садок вишневий коло хати» майстерно відтворено картини весняного вечора в Україні. Сила цього твору в його природності, життєрадісному тоні й колоритності зображення. Тарас Шевченко виразив у ньому мрію селянина-трудівника про щасливе і гармонійне життя. Високої оцінки заслуговують і поетичне засоби твору.

Усі ці риси передано і в семи польських перекладах неперевершеної Шевченкової поезії. Їх здійснили такі поети: Павлин Свенціцький, Сидір Твердохліб, Чеслав Ястшембец-Козловський, Влодзімеж Борунський, Богдан Жиранік, Тадеуш Хрусцелевський та Євген Самохваленко.

Першим перекладачем поезії «Садок вишневий коло хати» став польський письменник Павлин Свенціцький (1841–1876), що писав свої твори польською та українською мовами і популяризував твори класиків української літератури, зокрема Тараса Шевченка, Марка Вовчка і Юрія Федьковича серед поляків. Слід відзначити й те, що П. Свенціцький часто черпав матеріал для творів з життя українського народу. Це засвідчують такі його драматичні твори, як «Катерина» і «Міщанка», оповідання на історичні теми та автобіографічні нариси.

Особливої уваги заслуговує нарис Свенціцького «Спогади скитальця» («Wspomnienia wugnańca»). Це своєрідний спогад про його мандрівку українськими селами. «Із захопленням, — читаємо в нарисі, — одночасно дивився народ на мандрівника, який із далекого міста йшов між убогі села, панський одяг перемінив на сіряк, коні й віз на подорожню палицю. Духовний зв'язок знаходив між народом і тим, що бажав його пізнати». Далі згадано про Тараса Шевченка. «Магічної сили слова віщого поета України, — пише Свенціцький, — скільки ж разів, читаючи селянам його твори, я бачив сльози в очах дітей і старців... Галя плакала зі зворушення, слухаючи вірші поета, старий Артем мовчав поважно, а коли я скінчив, стискав мене сердечно, дякуючи за радість, яку я йому справив».

Із захопленням описав автор нарису вечір в Україні, зазначаючи, що один такий вечір «чудово описав геніальний Шевченко». Далі подається вірш Тараса Шевченка «Садок вишневий коло хати» в оригіналі й польському перекладі.

Зіставляю оригінальний текст вірша з маловідомим досі його перекладом Павлина Свенціцького, не зареєстрованим бібліографами-шевченкознавцями.

У Шевченка:

* Подаємо за: Пачовський Т. Перлина Шевченкової лірики «Садок вишневий коло хати» в польських перекладах // Наша культура. — № 3. — С. 5–6.

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть,
Співають ідучи дівчата,
А матері вечерять ждуть.

Сім'я вечеря коло хати,
Вечірня зіронька встає.
Дочка вечерять подає,
А мати хоче научати.
Так соловейко не дає.

Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх,
Сама заснула коло їх.
Затихло все... Тільки дівчата
Та соловейко не затих*.

У Свенціцького:

Wkoło chaty sad wiśniowy,
Chrząższcze brzęczą nad wiśniami,
Z pola wraca pług do domu,
Dziewki idą ze śpiewami,
Matka czeka cór z wieczerzą.

Wieczerzają koło chaty,
Gwiazdy wschodzą na błękiecie.
Córka znosi karm pożywną,
Matka dawać chce nauki,
Lecz przeszkadza śpiew słowika.

Koło chaty czuła matka
Do snu kładzie drobne dziatki,
I zasypia sama przy nich.
Milknie wszystko — tylko dźwięczy
Śpiew słowika, głos dziewczęcy**.

Як показує зіставлення текстів, П. Свенціцький вірно передав зміст оригіналу, намагався зберегти усі образи, хоч інколи змінював окремі деталі, наприклад, реалістичну картину повернення з поля плугатарів («Плугатарі з плугами йдуть») передав штучно, вживши персоніфікацію «Z pola wraca pług do domu», якої немає в Шевченка. Восьмискладовий вірш, що його використав Свенціцький, добре передає ритміку оригіналу, але чомусь допущено відхід від Шевченкового римунання в двох останніх строфах, поданих білим віршем. У пер-

* Шевченко Т. Кобзар. — Львів, 1961. — С. 339.

** Strzecha, 1868. — S. 418.

шій строфі перекладу римуються тільки другий і четвертий рядки. Ось такі зауваження викликає порівняння текстів, хоч у цілому переклад Павлина Свенціцького блискучий.

Другий із черги польський переклад Шевченкового «Саду» зробив український поет Сидір Твердохліб (1886–1922), відомий популяризатор української поезії серед поляків. В опрацьованій ним збірці поезій Т. Шевченка «Taras Szewczenko, Wiersze Wybrane», яка вийшла друком у 1913 році, охоплено понад 30 творів. Серед них знайшов місце і переклад вірша «Садок вишневий коло хати» під назвою «Wieczór».

С. Твердохліб у вступному слові до збірки заявив, що в передачі поезій Шевченка польською мовою не керувався вимогами наукового методу, але єдиним його основним спрямуванням стала артистична інтуїція. Інакше кажучи, Твердохліб по-своєму перекладав Шевченкові поезії, неодноразово відступав від точного перекладу, за що його справедливо критикували шевченкознавці. Для підтвердження цієї думки прочитую перші дві строфи Твердохлібового перекладу:

Wiśniowe sady wkoło chaty
Chrabąszczów słychać senny mruk;
Już oracz do domu wiedzie pług,
Wracają dziewczki z pól objaty,
A matki ojców patrzą z dróg.

Domowi siedzą koło chaty.
Wieczorna gwiazda wschodzi w mgle,
Wieczerzę córka z chaty śle,
A matka uczy małe skrzaty —
Gra słowik, malcom słychać źle*.

У Твердохліба-перекладача немає точно переданих образів, часто трапляються зайві додатки, неодноразово зумовлені необхідністю римування. Переклад Твердохліба не належить до його найкращих творчих досягнень. Йому необхідно було більше попрацювати над точністю, зокрема щодо змісту і художніх прийомів оригіналу.

Варто зазначити, що польського читача порадував Чеслав Ястшембец-Козловський (1894–1956), який ще в 30-х роках уславився великою кількістю майстерно перекладених поезій Тараса Шевченка. Ч. Козловському належить 36 Кобзаревих поезій польською мовою.

Ось як звучить його переклад вірша «Садок вишневий коло хати», опублікований друком у 1936 році під назвою «Wiosenny wieczór»:

Wiśniowy sadek koło chatki,
Chrabąszczów nad wiśniami brzęk,
Powracających pługów szcęk,
Z wieczerzą już czekają matki,
Dziewczęcych piosnek słychać dźwięk.

Wieczerzać siedli koło chatki;
Lśni gwiazdka skroś gałęzi splot,

* Szewczenko Taras. Wiersze wybrane. Przełożył z ukraińskiego Sydir Twerdochlib. — Lwów, 1913. — S. 14.

Wieczerzę córka poda wlot,
 Matuś chce zrzedzić, lecz jej gadki
 Raz wraz przerywa słowik-trzpiot.

Do snu matula koło chatki
 Pokładła małe dzieci już,
 A sama przy nich legła tuż.
 ...I tylko słowik i dzierlatki
 Dziewczęta nie śpią aż do zórz*.

Переклад Чеслава Ястшембця-Козловського адекватний щодо оригіналу. Деякі зауваження викликає використання перекладачем чоловічих рим замість Шевченкових жіночих. Однак процитований текст перекладу Ч. Ястшембця-Козловського в цілому заслуговує високої оцінки.

Серед польських перекладачів Шевченкового «Садка...» гідний уваги Влодзімеж Борунський. У 1952 році у польському перекладі Гелени Манкевич-Шанявської вийшов друком «Щоденник» Тараса Шевченка за виданням, опублікованим у 1955 році в Ленінграді. Характерно, що в ньому Влодзімеж Борунський подав польською мовою такі поезії Шевченка: «Доля», «Муза», «Слава», «Сон» («На панщині пшеницю жала») і «Садок вишневий коло хати», перекладений із російського переспіву Льва Мея (1822–1862).

Коли порівняти польські переклади Шевченкових поезій «Доля», «Муза», «Слава» і «Сон», здійснені В. Борунським, з їх оригінальним текстом, доходимо висновку, що перекладач вільно передавав ці поезії, пропускав окремі деталі та не відзначався стислістю і поетичністю художніх прийомів Кобзаря. Переклади В. Борунського наближаються до переспівів.

Такий же характер має і переклад поезії «Садок вишневий коло хати», виконаний Борунським, за російським переспівом Л. Мея під назвою «Wiosenny wieczór». Цитую повний текст цього переспіву:

Wiśniowy ogród rozespany
 Do chaty przyłgnał. Żuki brzęczą...
 Oracze ciągną spracowane
 Wieśniacze pługi — a dziewczęta
 Śpieszą do domu rozśpiewane.

Czekają swoi tam. Na niebie
 Gwiazda wieczorna właśnie wstaje —
 Córka kolację ci podaje,
 Matka przemówić chce do ciebie,
 Lecz szelma-słowik jej nie daje.

Matka maleństwa swe po głowie
 Głaszczce, posłanie im szykuje
 Przed chatą. Czule je całuje.

* Шевченко Тарас. Твори. Т. XIV. — Варшава, 1936. — С. 188.

I wszystko ścichło... Tylko słowik
Dziewczętom trelem swym wtóruje*.

Усе ж таки поезії Тараса Шевченка в переспівах Владзімежа Борунського, незважаючи на неточності, популяризували поетичну творчість Кобзаря серед польського народу.

Щодо розглянутих досі перекладів, можливо, найповніше щодо змісту і ритміки оригіналові відповідає зроблений Богданом Жираніком (1892 року нар.), автором низки поезій Т. Шевченка польською мовою.

Процитуймо «Садок вишневий коло хати» в його перекладі:

Sadek wiśniowy koło chatki,
Chrabąszcze brzęczą nad wiśniami,
Oracze idą za pługami,
Śpiew słycać z dala dziewczyn gładkich,
Czekają już z wieczerzą matki.

Siędą wieczerzać koło chatki,
Gwiazda wieczorna lśni nad gajem,
Córka wieczerzę już podaje.
Chce uczyć matka swą gromadkę,
Ano słowiczek ten nie daje.

Układła matka do snu dziatki,
Zasnęła z nimi wraz. Z tą chwilką
Umilkło wszystko wokół... Tylko
Dziewczęta w sadzie koło chatki,
A i słowiczek ten — nie milkną**.

Наведений текст яскраво засвідчує творчий підхід Богдана Жираніка до оригіналу. Це просто творчий переклад.

У 1972 році в збірці, підготовленій невтомним популяризатором української літератури у Народній Польщі Єжи Єнджевичем під назвою «Taras Szweczenko, Poezje wybrane», поряд із польськими перекладами Б. Лепкого, Ч. Ястшембця-Козловського і Є. Литвинюка, містилися також нові переклади Тадеуша Хрусцелевського (автора нещодавно виданої збірки «Łesia Ukrainka. Siedem strun»).

Із Шевченкових поезій вірш «Садок вишневий коло хати», перекладений Хрусцелевським польською мовою, залишає у слухача приємне враження. Ось як звучить початок і кінець цього перекладу:

Wiśniowy sadek przed zagrodą,
Ponad wiśniami chrząszcze brzęczą.
Oracze dzwonią w bruk uprzężą.

* Szweczenko Taras. Pamiętnik. Z języka rosyjskiego tłumaczyła Helena Mankiewicz-Szaniawska. — Warszawa, 1952. — S. 271.

** Szweczenko Taras. Utwory wybrane. — Warszawa, 1955. — S. 157.

Dziewczęta idąc pieśni wiodą.
Matki czekają już z wieczerzą.

Pokładła matka przed zagrodą
Do snu swych miłych dziątek grono.
I sama chyli skroń znużoną...
Wszystko ucicha — tylko młodość
I słowikowe pieśni dzwonią*.

Тадеуш Хрусцелевський, вірний оригіналові, зберігає його художні якості.

Завершує наш огляд чудовий переклад Євгена Самохваленка, названий «Wieczór na Ukrainie», надрукований у 1930 році. Переклад Є. Самохваленка повністю звучить так:

Wiśniowy sad, opodal chata,
Chrabąszczy rozbrzęczony tan.
Oracze opuszczają łąn,
Dziewczęcy śpiew beztrosko wzłata,
Mateńki wszak czekają nań.

Jaśniej zorza. Domownicy
Oblegli stół — wieczoru nimb,
Córuchna usługuje im,
Mateńka rada śnić w tęsknicy,
Lecz słowik wciąż przeszkadza w tym.

Pokładła matka wniebowzięta
Czeladki grono lubej swej,
Świat cały widząc w trosce tej,
Zapadła cisza, lecz dziewczęta
Ze słowikami wodzą rej**.

Наведені строфи доводять, що Євген Самохваленко реалістично відтворив оригінальний текст Шевченка, зберігаючи одночасно всі його образи і картини за допомогою вдало підібраних прийомів. Поетичний реалізм — основна риса перекладу Є. Самохваленка, українського поета, що живе в Польщі.

Із короткого огляду-статті про польські переклади вірша «Садок вишневий коло хати» бачимо, що поезії Тараса Шевченка («Думи мої, думи мої, лихо мені з вами», «Заповіт» і «Садок вишневий коло хати»), які стали народними піснями, не втрачають своєї вартості, свідчення чому є численні переклади іншими мовами, серед яких почесне місце належить і польським поетам-перекладачам.

* Szewczenko Taras. Poezje wybrane. Wyboru dokonał Jerzy Jędrzejewicz. — Warszawa, 1972. — S. 75.

** «Український календар» 1980 року. — Варшава, 1980. — С. 196.